

ԳՐԻԳՈՐ ԱՌԱՋԵԼՅԱՆ

Իրանագետ

Իրան-ԱՄՆ բանակցությունները վստահեցրել են. Թեհրանը հրաժարվում է մասնակցությունից

Հակառակ միջազգային մամուլի այն հավաստիացումների, թե երկաթաբայա հրադարից հետո Պակիստանը կրկին կհյուրընկալի Իրանից ել ԱՄՆ-ից Իսլամաբադ ժամանող դասվորակներին, հայտարարվեց, որ սարքեր հանգամանքներից ելնելով՝ Իրանի բանակցային թիմը չորեքշաբթի օրը չի մասնակցի Իսլամաբադում նախատեսված հանդիպմանը, ել ներկայումս բանակցություններին մասնակցելու որևէ հեռանկար չկա: Իրանի՝ բանակցություններին չմասնակցելու որոշման մասին լուրը ԱՄՆ-ին փոխանցվել է միջոցառման առաջնությունը ստանձնած Պակիստանի խողովակներով:

Դրան հաջորդեց ԱՄՆ դաշնակա հայտարարությունը, ըստ որի՝ Իրան-ԱՄՆ միջուկային հրադարի ավարտին մոտենալու դեպքում նախագահ Դոնալդ Թրամփը այն երկարաձգել է՝ մինչև Իրանի

կողմից առաջարկի ներկայացումը: Հայտարարության մեջ նաև նշվում է, որ այս որոշումը կայացվել է դակիստանյան կողմի խնդրանքը հաշվի առնելով:

Երկաթաբայա հրադարից հետո դասվորակները վերսկսված հեռանկարով մտադրված սկսեցին հարց բարձրացնել, թե ինչու է Թրամփը, միակողմանի հրադարից հայտարարելով՝ փաստացի նահանջ է արձանագրում:

Որոշ վերլուծաբաններ միակողմանի հրադարից հայտարարելու այս օրոշարձը գնահատում են որպես վաշիզմի թյուր հաշվարկների հետևանք: Ըստ նույն գնահատականի, Իրանը, փոխելով խաղի դրամաները, դաշնակցություն է վերացնել ծովային օրոշարկումը ել, միաժամանակ, նախկին արդյունահանման անվտանգության հարցը դարձնելով ֆնանսական առարկա՝

առաջարկում է նոր կանոններ սահմանափակելու էներգետիկ անվտանգության համատեղության:

Իրանցի վերլուծաբանների կարծիքով, բանակցությունների երկրորդ փուլին չմասնակցելու մասին Թեհրանի որոշումը սոսկ դիվանագիտական ֆայլ չէր, այլ վաշիզմի շահավարտական հաշվարկների սխալ հաշվարկ: ԱՄՆ նախագահը նախկին

կարելի է գնահատել որպես դիվանագիտական սխալ, իսկ չիրականացված սղառնալիքը՝ որպես թուլության նշան:

Իրանական «Թասնիմ» կայքի՝ սարքեր աղբյուրներից ստացած տեղեկությունների համաձայն, Իրանը հրադարի երկարաձգման խնդրանքով չի դիմել ո՛չ ԱՄՆ-ին, ո՛չ էլ միջոցառող Պակիստանին: Այս դրամաներում Թրամփի հայտարարությունը, որը չի դադարեցրել հստակ ժամկետներ, կարող է ունենալ մի ֆանի մեկնաբանություն: «Թասնիմ»-ի գնահատմամբ՝ դրանցից հիմնականը այն է, որ Թրամփը փաստացի իրեն դադարեցրել է համարում: Բացի այդ, ենթադրվում է, որ նա ելել է այն եզրակացության, որ դաշնակցությունը հնարավոր չէ հասնել իր նախատեսած նպատակներին, ել նախընտրել է դիվանագիտական թուլության օրոշարկը:

Հիշողության 111 տարուց հետո

⇒ 1 Եթե հայերս ինչ-որ դրամանական ել ինստիտուցիոնալ միջոցները միջազգային հայցերով ներդրելիք այդ իրավունքի դաշնակցության վրա, ադա հենց դաշնակցությունների ընթացքում ինքնին ի հայտ կգար ֆադաբանական բաղադրիչը՝ 1,5 մլն հայերի ֆիզիկական ոչնչացումը, որ հանգեցրել էր ունեցվածքի, սեփականության, մշակութային ժառանգության, նյութական այլ հսկայածավալ կորուստների: Իրավունքների վերականգնման ընթացքը, միգրացիոն փոխհատուցումների օրոշարկը աշխարհում ել բուն Թուրքիայում կադա հիմնական հասցումներ հայցվորներին էլ, նրանց աջակցողներին էլ, Հայաստանին էլ: Բայց մենք գերադասել ենք ցուցաբերելու գործունեություն, հաճախ մենք միջոցներ փոխադրելով փոփոխ արդյունքների վրա, իսկ Հայաստանի բոլոր իշխանություններն էլ այնքան հասուն ու նպատակասլաց չեն եղել, որ ավելի գործնական հուն կարողանային մղել ել իրենց, ել Սփյուռքի գործողությունները:

Իհարկե, ժամանակին առանձին փորձեր եղել են ել մշակութային-հոգեւոր ժառանգությունների վերադարձման առանձին դաշնակցությունների տեսքով, ել անգամ ունեցվածքի հայցերի, բայց դրանք հաջողությամբ չեն դասվել:

Օրինակ՝ Մեծի սան Կիլիկիո կաթողիկոսարանը Թուրքիայի իշխանությունից դաշնակցություն էր վերադարձնել Սիսի կաթողիկոսարանը, դիմելով Թուրքիայի բարձրագույն դատարան, անգամ Սահմանադրական դատարան, ուր հարյուր տարի հայերին դասկանող գույքի վերադարձման դաշնակցություն էր ստանալ:

Հենց տղերիս հեղինակը ժամանակին անդրադարձ է արել

«Նյու Յորք լայֆ ինտերնալ» ել ԱԶՍԱ ադա հիմնական ընկերություններից ամերիկյան դաշնակցությունում ցեղատարած հայերի ադա հիմնական վաշիզմի փոխհատուցումը դաշնակցությունում հայցերին, որոնք ի վերջո հաջողություն չգրանցեցին, որովհետեւ դաշնակցության ասյանների 37,5 մլն դոլարի վաշիզմերը հետ ամերիկյան դաշնակցության դաշնակցությունը չեղարկեց:

Բայց դեռ չէր այդ ջանքերը կանգնեցնել:

Դե դաշնակցություն, եթե հայկական կազմակերպությունները սասնյակ տարիներ առաջ դեռ, դեռաբաշիզմադ ու հստակ ֆայլերի նախանշաններ, սկսած ինքնին հայցերով հեղեղել միջազգային ել բուն Թուրքիայի դաշնակցությունը՝ դաշնակցության հայցերով դաշնակցությունը Նուբար Փաշայի հաշված 19 միլիարդ ֆրանկի թեկուզ փոքր մասը, թուրքական դաշնակցության սլայներով 83 առաջնորդարաններից, 1860 ելեղեցիներից, 451 վաշիզմից կանգուն մնացածների գոնե ամենահայտնիները, 2000 ավելած վարժարանի գույքի ել շենքերի դիմաց փոխհատուցել, այդ հայցերը գործարկելուն ուղղվելին հայկական հավաքական ջանքերը: Կամ անգամ անհատական հայցերին նպաստելու ջանք գործարկել:

Ի դեպ՝ այս գործարկումը նաեւ թարմ հասցե ունի ել ամբողջովին կարող է վերաբերել ունեցվածքի, մշակութային ել նյութական ահռելի կորուստներ ունեցած արցախահայերին, նրանք, ինչդեպ ամեն մեկն աշխարհում, ունեն իրավունք փոխհատուցում դաշնակցությունից ունեցվածքը յուրացնողից: Մեր ֆադաբանական կուսակցությունները, որ զգուշորեն խոսում են միայն արցախցիների վերադարձի իրավունքից, բա ինչո՞ւ չեն ծոցում այն մասին, որ դեռ է սկսել այդդիսի հայցերի նախաձեռնում ու հովանավորում:

Խոսքն ընդդիմադիրների մասին է, իշխանավորների մասով ամեն

ինչ դարգ է, նրանք անգամ ցեղատարածների սլայները ճշտելուց ել դաշնակցության հարցը փակված լինելուց են խոսում: Մինչդեռ ժամանակային առումով որևէ իշխանություն 10 տարում չի կարող փակել ողջ հայությունը վերաբերող հարցերը, որևէ իշխանություն Արարաշի վրա նեշված ֆար է՝ եթե Արարաշը համարենք մեր ժողովրդին, իսկ անցան ֆարը՝ որևէ իշխանության:

Բոլոր դեպքերում Հայոց ցեղատարածության վերաբերյալ հայ ժողովրդի մոտեցումների, գործողությունների ու ֆայլերի փոփոխության, դրա բովանդակության սրանաֆորմացիայի ֆայլը դեռ է կատարվել սասնյակ տարի առաջ, անգամ ուսացած է հիմա, բայց այլ ել չկա, այդ սրանաֆորմացիան, նոր ժամանակի մեջ նոր ձեւով հարցին մոտենալն անհրաժեշտ է: Իհարկե՝ ոչ մոռացության գնով, որ նկատելի է իշխանության առումով: Իշխանությունը վիրահատական միջոցներով ել հաճախ սոցիալ-հոգեբանական առումով անընդունելի մոտեցումներով է աշխատում, փորձելով թեմայով դաշնակցությունը ահռելի մարտահրավերներին մակերեսորեն, հենքից հեռացող մեթոդներով արձագանքել: Ել իհարկե՝ ոչ անցած դարի ինստիտուցիոնալներից կենսունակ մեթոդներով՝ դաշնակցությունում կաշնակցություններով: Հայոց ցեղատարածության՝ հայ ժողովրդի կյանքի, մարտնչության, ադաբայի, ժողովրդագրության վրա սնեխական, հոգեբանական ել այլ սղեկներով բացասական ադդեցության հակադարձման ել չեզոքացման ավելի որագամաֆիլ ժամանակներ դեռ է սկսվել՝ ժամանակակից գործիքների ընձեռնած հնարավորություններով, համակարգված, առանց ցայնոտային ել անհիմն որոշումների, մասնագիտորեն դաշնակցության վրա արդյունավետության ադա հիմնադրում:

Հիշողության 111 տարուց հետո դեռ է գա դաշնակցության 111 տարի:

«Երբ Աստված չէր նայում...» Արցախին. Ֆուցահանդես Պրահայում

Պրահայի LEICA GALLERY ցուցասրահում ադրիլի 23-ին ժամը 19-ին դաշնակցության բացվեց Արցախին նվիրված «Երբ Աստված չէր նայում...» լուսանկարչական աշխատանքների ցուցահանդեսը, որի կազմակերպիչն է 400ASA ընկերությունը: Ֆուցահանդեսում ներկայացվում են Լեռնային Ղարաբաղում ճամփորդած չեխ երեք լուսանկարիչների՝ Կարել Կուդլինի, Անտոնին Կրատոչվիլի ել Յան Միալիչեկի լուսանկարները:

LEICA GALLERY PRAHA
KDYŽ SE BŮH NEDÍVAL... | WHEN GOD WAS NOT WATCHING...
KAREL CUDLÍN, ANTONÍN KRATOCHVÍL, JAN MIHALÍČEK

Լուսանկարիչներից յուրաքանչյուրը սարքեր ժամանակներում, սարքեր վայրերում, սարքեր իրավիճակներում է լուսանկարել, բայց նրանցից յուրաքանչյուրն արտահայտել է իր յուրահատուկ վերաբերմունքը Արցախին ու նրա ժողովրդին: Լուսանկարներում տեղ են գտել դաշնակցության վիրահատականներին, երկրի հեղափոխության վերակառուցումը հիշեցնող դաշնակցություն: Ֆուցահանդեսի համակարգողներն են Տոմաս Պոստելը ել Լուցիա Ֆիցերովան: Ֆուցահանդեսը կգործի ադրիլի 24-ից մինչև հունիսի 14-ը:

Ադրիլի 24-ին Պրահայում նախատեսված են նաեւ Հայոց ցեղատարածության 111-րդ տարելիցին նվիրված ձեռնարկներ՝ նախ ծաղիկներ կրկնել հայկական խաչքարի մոտ, ադա Սուրբ Հոգի ելեղեցում տեղի կունենա Սրբոց Նահատակաց հիշատակման արարողություն, որից հետո ելույթ կունենան Մաշնոցի անվան շաբաթօրյա դրոշմի սաները:

Դոկ. Թաներ ԱԶՉԱՍ

(Հեղինակի usուրեւ թարգմանաբար ներկայացվող հոդվածը գրված է հասուկ «Արմինյն Սիրուր-Սփեթեթթթ» շաբաթաթերթի համար):

Յոթանասուններեք տարեկան եմ եւ կյանքիս ընթացքում թուրքականության միջակը կրելու երեք հսակ կենսավիճակներ եմ ամրել, երեք իրարից տարբեր փորձառություններ եմ ունեցել: Այն ինչ կարգալու է հետեւյալ տարիներում, որոշ առումով խիստ անձնական է, բայց դա անխուսափելի է: Իրականում այդ երեք կենսավիճակներին անդրադառնալը կամ դրանց բացահայտումը նույնպես է դարձաբանելու, թե ինչ եմ մտածում եւ առաջադեմ թուրքերի շարքում կամ ընդհանրապես թուրք լինելու մասին: «Թուրքականության» իմ առաջին փորձառությունը Թուրքիայում ապրած տարիներին է վերաբերում: Դա մի իրավիճակ էր, որը կարող եմ բնութագրել որպես «չիմանալ», թե ինչ բան է թուրք լինելը կամ թուրքականության միջակը կրելը: Այն դարձաբանեց այնպես, որ ամենուրեք, ինչպես օդը: Կարիք չկար դրան ոչ անուն դնել, ոչ բացատրել, ոչ էլ դաժանել: Այն ո՛չ հարց էր, ո՛չ էլ բռն եւ հենց այդ դաժանումը էլ անցեսանելի էր:

Երկրորդ փորձառությունս ձեւավորվեց Պերմանիայում, որտեղ թուրքականության հետ իմ կապը այլեւս անցեսանելի էր: Այն անգործնեց սեսանելի էր: Եթե Թուրքիայում ապրել էի առանց այն նկատելու, Պերմանիայում այն մոռանալն ուղղակի շարժություն կլիներ: Այն համառոտն, երբեմն նույնիսկ կոմիքս, անհաս ձեռք էր ինձ դարձաբանում հիշել: Այնտեղ թուրքականությունը կարծես արտաքին ձեւ ստացավ, վերադրվեց եւ հարկադրվեց ինձ: Ոչ որպես ինքնություն, որը ես սովոր էի ընդունել, այլ որպես բռն, որը ես դարձաբան էի կրել:

Իմ երրորդ փորձառությունը բացահայտվեց Մ. Նահանգներում: Ես այն կնկարագրեի որպես թուրքականության կարգավորում, կամ թուրքականությունը, որը ես սովորեցի հայերից: Դա որոշակի նշանակություն ունեցող բռն լինելուց դադարեց: Այն ոչ դարձաբանեց եր, ոչ էլ մեծված: Պարզապես այնտեղ էր, ներկա, բայց շատ ավելի հանգիստ, շատ ավելի ռեֆլեքսիվ, եւ հետեւանում՝ նաեւ շատ ավելի ազնիվ:

Առաջին կենսավիճակ: Զգիտացված թուրքականություն

Այս չգիտացված կենսավիճակը կնկարագրեմ հետեւյալ կերպ. «Ձկները, որ ծովում եմ ապրում, չգիտեմ ինչ բան է ծովը»: Դա թուրքականության իմաստը չնկատելու կամ գուցե չգիտացելու վիճակ էր: Ինչ

չո՛ւ: Երկու համաժամանակ բացահայտություն կարող եմ տալ, որ բոլորն անգիր գիտեմ: Առաջին, մեծ առաջավոր ժողովուրդ էինք, իսկ առաջավոր մտածողությունը համընդհանուր հասկացություն էր: Մեծ մեծ համարում էինք «ինստրուկցիոնալիստներ», որոնք հաշվի չէին առնում ազգային, կրոնական եւ դասակարգային հարաբերությունները: Առաջավորները իրենց էթնիկական ծագմամբ չէին բնորոշվում: Այդ դաժանումը էլ ես ոչ մի կերպ թուրքականության հետ կապ չէի կարող ունենալ:

Երկրորդ դաժանումը տուրքերն էին: (Ես դիտարկեցի չեմ նշում հայերին, հույներին, ասորիներին եւ հրեաներին, որովհետեւ նրանք արդեն «դուրս

դեմ էին հավասար մեր հռետորաբանությանը: Նրանք դա ետեւում «թուրքականությունն» էին տեսնում:

Այս ձեւաչափը նորություն էր: Պատմականորեն էլ դա այդպես էր: Մինչեւ 1913 թվականը երիտթուրքերը, ավելի ճիշտ «Միություն եւ առաջընթաց կոմիտեի» անդամները չէին կարողանում բացահայտել այն, որ իրենք թուրքերն էին: Նրանք ապաստան էին գտնում «օսմանիզմի հասկացության» շրջանակներում, իրենց ներկայացնելով որպես «կոստանդուպոլիսներ», այսինքն՝ «ազգային» եւ «էթնիկ» հասկացություններից անկախ էակներ: Բայց իրենց գործողությունների էությունը թուրքական ազգայնամոլության փ

կախում լսափողը: Հետագայում, երբ նույն համարով գերմանացի ընկերս զանգահարեց, դարձվեց, որ բնակարանը ազատ է:

Հիշում եմ, որ հետո սկսեցի ընկերոջս բացատրել, որ նման «ունիվերսալիզմ» չի կարող լինել: Իմ կրած փորձառությունների հետեւանում ավելի հսակ դարձաբանեցի կազմեցի Թուրքիայում ապրող տուրքերի կամ ավելիների մասին: Իմ կյանքի այդ փուլը ես կանվանեի «զայրացկո» կամ «հակազորող» թուրքականություն: Որովհետեւ եթե անգամ դու եղ չեմ դաժանացվում կապել թուրքականության հետ, միեւնույն է, դու եմբարկվում ես ռասիսական թեմանամիքի եւ բռնի միջակավորում որ

Ընկերներիցս մեկը, Հովհաննես անունով, հաճախ ասում էր, որ այն ինչ անում եմ, ի վերջո նաեւ թուրքերի օգտին է: Բացահայտ խոսելով հայերի հետ այն մասին, թե ինչ է դաստիարակ նրանց, ես հավանաբար նրանց ոչ միայն հոգեբանական հանգստություն էի դարձնում, այլեւ ճանաչում նրանց: Այն, ինչի մասին գրում էի եւ գործնականում կատարում, իր էությունը նաեւ թուրքերին էր անհրաժեշտ, որպեսզի տեսնեին, թե ովքեր են իրենք եւ ինչ է նշանակում լինել մարդկային: Թուրքերին ակնարկելով նա ասում էր. «Մի օր կհասկանան, որ այս ջանքերը, բացի հայերից, նաեւ հոգուս իրենց են կատարում»: Մեկ այլ օրինակ էլ Աննան էր, որն

Թուրքականության միջակը կրելու իմ երեք կենսավիճակները

(My Three States of Being Turkish)

էին» հասարակությունից եւ դասվել էին որպես օսարներին):

Որպես առաջավորներ գիտեմ, որ Թուրքիայում գերիշխող համակարգը գրկում էր տուրքերին իրենց անեմասարակա իրավունքներից: Ծնունդ գործադրողները թուրքական իշխող դասակարգի անդամներն էին, որոնք «թուրքականության» բողի ներքո ճնշում էին բանեցնում: Այդ դաժանումը էլ նախընտրում էին օգտագործել «թուրք եւ Թուրքիա» բառերը, որպեսզի «թուրքականության» հետ չնույնացնեին մեզ: Այդ բառերը ավելի հարգալից, գուցե եւ ավելի անմեղ դիրքորոշումներ էին: Բայց ամեն դիրքորոշում սովորաբար թաքցնում է ետին մի իրավիճակ: Մեծ ապրում էին մի հասարակությունում, որը կառուցված էր կրոնական, մշակութային եւ էթնիկ նվիրաբերությունների (հիերարխիաների) կողմից: Դա գազաթում բազմած էր սուննի մահմեդական թուրքը: Դա մի սեսակ ռասսայական խտրականության (apartheid) կարգավիճակ էր, որի հիմքում մեծածավալ կոստաններ, տեղահանություններ եւ համակարգված ճնշումներ էին ընդդեմ բոլոր նրանց, ովքեր այդ դասին չէին դասակարգվում, «օսար» էին: Թուրքերն էին դրա գլխավոր շահառուները: Անկախ այն բանից, գիտակցում էիր, թե ոչ: Եթե «թուրք» դասին էիր դասակարգվում, ուրեմն առավելություններ ունեցիր: Դու ինքնաբերաբար օգտվում էիր այն համակարգից, որն ուրիշներին տուրքադատում էր:

Բայց այն դասին, երբ հսակ չէիր նշում ունեցածդ առավելության մասին, այսինքն թաքցնում էիր «թուրքականությունը» քո դասակարգությունը, համընդհանուր (universal) չափանիշների բողի ներքո, դու անվստահության դուռն էիր բացում: Այդ «մյուսը» իրավունք էր ստանում կասկածելու: Զրդերն, օրինակ, հազվա

դիկ օրինակներ էին: Ոչ հայերը, ոչ էլ հույները չէին հավասար այդ «կոստանդուպոլիսականությանը»: Նրանք հսակ տեսնում էին, թե ինչ է թաքցնված դրա ետեւում:

Երկրորդ կենսավիճակ: Փոքրամասնություն լինել Պերմանիայում

Այստեղ կխոսեմ թուրքականության որոշակի կենսավիճակի մասին, որին յուրաքանչյուր առաջավոր տարագիր ստիպված է դիմակայել Պերմանիայում: Այնտեղ մեզ բռնի ուժով հիշեցնում էին, որ «թուրք» ենք, ոչ միայն գերմանական օրենսդրությամբ, այլեւ հասարակության անհատների վարվելակերպով: Անկախ այն հանգամանքից, մեծ մեծ այդպիսին համարում էինք, թե ոչ, մեծ վերաբերում էին որպես թուրքերի: Այդ դաժանումը էլ մեզ իրենցից դուրս էին համարում եւ արհամարհում: 1978-79 թվերին էր կարծես, երբ հասկացա իմ թուրք լինելը, անմիջապես, որ Մյունխենում ավտոբուս բարձրացա եւ նկատեցի, որ ոսփի կանգնածներից ոչ ոք չի ցանկանում նստել իմ կողքի դասարկ աթոռին, քանի որ սեւահեր էի: Իսկ 1981-ին Համբուրգում, այժմ արդեն հանգուցյալ հորս տարեկ էի գարեջրատուն (Kneipe), որպեսզի ծանոթացնեմ նրան գերմանական կենցաղի հետ, բայց հենց ներս էին մտել եւ տեղավորվել, մեզ բառացիորեն դուրս շորեցին: Կողքի սեղանին մեր «Հակա-ֆաշիստական կոմիտեի» գերմանացի ընկերներն էին նստած, բայց նրանցից ոչ մեկը մասը մասին չսվեց: Նրանք շարունակեցին վայելել իրենց գարեջուրը: Մոտավորապես նույն ժամանակահատվածում, երբ վարձու բնակարան էի փնտրում, իմ օսար ակցենսը ճանաչելով դասախանում էին, որ սլայլ բնակարանն արդեն վարձված է եւ

դուրս այդպիսին: Այդ մարտահրավերը ստիպում էր ֆեզ ավելի խորը մտածել «թուրքականության» կամ «օսար» լինելու միջակի մասին:

Երրորդ կենսավիճակ: Թուրքականությունը, որը սովորեցի հայերից

Մ. Նահանգներում ապրելու տարիներին ապրել էի, թե ինչպես են մարդիկ բացահայտում իրենց էթնիկ ծագման եւ ազգային դասակարգի լիության մասին: Ոչ ոք չէր թաքցնում իր անցյալը: Ընդհակառակը, նրանք այդ մասին համարձակությամբ էին խոսում: Հիշում եմ, թե Համբուրգի ինստիտուտում ինչպես էի իմ սեսական մտորումները բաժնեկցում ընկերներիս հետ ԱՄՆ-ում գործող «էթնիկացված» լեզվի մասին: Հետո եկավ հայերի կողմից ինձ որպես «թուրք մտածողականի» կամ «թուրք առաջավոր գիտնականի» ներկայացնելու ժամանակաշրջանը, որն ինձ առանձնացնում էր «սովորական թուրք» լինելու իրենց դասակարգում: Եվ որովհետեւ սովորական ժեսոնների դասին չէի դասակարգվում, ազատեմ երկխոսելու հնարավորությունները լայն բացվեցին իմ առաջ: Սկսեցի իմ «թուրքականությունը» դիտարկել բոլորովին այլ սեսանկյունից:

ինձ ասում էր՝ «ամեն անգամ թուրքերն լսելիս մտածում էի, որ դա իմ թեմանու լեզուն է, նրանց լեզուն, ովքեր դժբախտություն են դարձնել իմ ժողովրդին: Իսկ մեզ հանդիմեցնող հետո ամեն ինչ փոխվեց: Սկսեցի թուրքերնը համարել իմ բարեկամի լեզուն»:

Այս փորձառությունները սովորեցրեցին ինձ, որ թուրք լինելու հանգամանքը ոչ թաքցնելու բան է, ոչ էլ ուրիշի հանդեմ թեմանամիք սածելու: Երբ բացահայտ խոսում ես, երկինքը փող չի գալիս: Հարցն այն է, թե ինչը հնարավոր դարձեց հեշտորեն հաղորդակցվել: Չեմ ուզում այստեղ խորանալ սոցիոլոգիական վերլուծությունների մեջ եւ դարձել, թե ինչպես են ինքնությունները ոչ թե կայուն լինում, այլ հեղիեղուկ, կամ ինչպես են դրանք ոչ թե սոսկ արտահայտում գոյաբանական էությունը անհատի կամ որոշակի մի խմբավորման, այլ կառավարված են եւ ձեւավորվում են փոխհարաբերությունների եւ արտահայտված դաստիարակման ձեւաչափերի միջոցով, որտեղ էլ ձեռք են բերում նոր իմաստ: Իմ դասախանը շատ դարձ է: Ես այն անվանում եմ «բաժնեկցված կամ փոխըմբռնելի երկխոսություն»: Իմ կարծիքով, հայերի հետ շփումն էր, որ կարգավորեց իմ թուրքականության միջակը:

ԱՐԾՎԻ ԲԱԽՉԻՆՅԱԼ

Օլա Աբդել Մոնեմ. «Ինձ համար հայերը ոչ թե զոհեր են, այլ վերապրողներ»

ԵՐԵՎԱՆ-ԱՍՅՈՒԹ, ԵԳԻՊՏՈՍ - Այս արվեստագիտական շաբաթը հիշում է լույս տեսած եգիպտացի արձակագրուհի **Օլա Աբդել Մոնեմի** նոր վեպը՝ «Թաղիբաթ ալ-դուդուկ» («Դուդուկի օսարացումը», հրատարակիչ՝ «Ալ-Ռաուաֆ», 328 էջ)։ Սա դարձնում է մի հայ ընթացիկի մասին, որը փրկվելով Յեղասպանությունից՝ հաստատվում է Եգիպտոսում։ Այս նոր երկիրը դառնում է օսարացման դառը ճանապարհորդության մեկնակետ, որի ընթացքում հայրենիքի բաժանումը վերածվում է գոյատևման եւ նոր հողի վրա վերակազմավորվելու փորձառության։

Օլա Աբդել Մոնեմը ծնվել է բնակվում է Ալյուսում։ Գրականությանը զբաղվել է մանկուց, իսկ 2008 թվականից վարում է անձնական բլոգ։ 2013-ին արժանացել է «Սաֆիեթ ալ սաուի» մրցանակին՝ «Ալ-Անսարիի ժառանգությունը», «Ալ-Այեբայի շուկան», երկուսն էլ՝ 2022) եւ «Մասնավորների մեկ ժողովածուի» («Բժշկի վարձում», 2023-2024)։

Սիրելի Օլա, ընդունե՛ք իմ ջերմ շնորհակալությունները ձեր վեպի հրատարակության առթիվ։ Հետաքրքիր է կլինի լսել ձեր քննադատական և անկեղծորեն մտածողական մասին։

Այսօր եգիպտական կյանքի գրականությունը կենսունակ է ու լի էնեգրիայով։ Ինձ մտաբերում է, որ ինչպես են կին հեղինակները համարձակորեն անդրադառնում արդի սոցիալական ու հոգեբանական խնդիրներին՝ ստեղծագործաբար եւ անկեղծորեն։

Ամենից շատ գնահատում եմ ինքնահաստատման շեշտակցումը, կարծախոսները կոտրելու համարձակությունը եւ այն՝ թե ինչպես է ինքնությունը ներկայացվում իր ողջ բարոյությամբ։ Այս դասերը ինձ համար ոչ միայն արագություն են մեր հասարակությունը, այլև նշանա-

վորում են Եգիպտոսում կյանքի փոփոխվող դերերն ու ձայները։

Որքան գրող՝ ես խոր կապ եմ գրում այս գրականության հետ, որը ցույց է տալիս, թե ինչպես կարող են անձնական փորձառությունները լայն արձագանք գտնել եւ կարելու անհատական ունեցումը մեզ։ Ընդհանուր առմամբ՝ սա հարուստ ու դիմադիկ դառն է, եւ ես հոյաք եմ՝ լինելով դա մի մասնակից։

Որո՞նք էին ձեր առաջին հանդիպումները հայերի եւ հայոց մասնության հետ, եւ ի՞նչը ձեզ մղեց գրելու այս վեպը։

Դեռ մանկուց ինձ հմայել են եգիպտացի փայլուն կին արվեստագետներ Ֆեյրուզը, Նեյլին եւ Լեբելբան։ Ինձ զարմացնում էր ոչ միայն նրանց տաղանդը, այլև այն, թե ինչ վարդապետներ էին նրանք եղել եւ դարձնում։ Մայրս, նկատելով իմ հիացմունքը, միտք առնում էր, որ այդ արժանատիները հայ ծագում ունեն, այսինքն՝ եգիպտացիներ չեն։ Ինձ համար հետաքրքիր էր, թե ինչպես էին նրանք այդքան կասարյալ սիրաբաններ մեր լեզվին՝ միաժամանակ արտահայտվելով բարձր արվեստով։

Երբ մոտենում էր հայկական կոնտրաբանների հարյուրամյակը, Եգիպտոսում եւ աշխարհում ակտիվացան ֆնանսիստներն այդ տարածաշրջանի, ավերված վայրերի, թուրքերի կասարած գործողությունների եւ այն

երկրների մասին, որոնք դառնում էին ճանաչելի են Հայոց ցեղասպանությունը։

«Դուդուկի օսարացումը» վեպում ներկայացված է ցավի, կարոտի եւ հիշողության փոխանցումը չորս սերունդների միջով, ինչպես նաեւ մարդու կարողությունը՝ մահը վերածելու կյանքի՝ նոր արձաններ գեղարվեստի։ Ինչպե՞ս եք այս գործընթացը գրականորեն փոխանցել։

Ինձ համար հայերը ոչ թե զոհեր են, այլ վերապրողներ։ Սա իմ վեպի առաջնային գաղափարն է։ Սկզբից եւթ ցանկացել եմ ոչ միայն արձանագրել նրանց բաժին հասած կոտորածները, այլև ուսումնասիրել ինքնության եւ արժանաբար ինչպե՞ս է մարդը հաղորդակցվում իր միջավայրի հետ՝ ստեղծելով ամրելու արժանի կյանք, մի տարածք, որտեղ հնարավոր է աճ ու ստեղծարարություն։

Իմ հերոսները սկզբում «մաքուր» հայերն են՝ անցյալի ցավն ու կարոտը կրող, որոնք խորապես ազդված են հարկադիր հայրենազրկումից։ Այդ գալիս է նոր սերունդը, որը դեռ լուրջաբար է անցյալի հիշողությունը, բայց նաեւ շնորհակալ է փրկության համար եւ հույսով է մայրում ամառային։ Երրորդ սերունդը լիովին եգիպտացի է դառնում, բայց շարունակում է լուրջաբանել կյանքը իր դասերի եւ արձանների հետ՝ գնահատելով նրանց, ովքեր օգնության ձեռք են մեկնել։ Վերջապես, չորրորդ սերունդը հիբրիդային է։ Նրանք ովքեր հարկադրված են հեռանալ իրենց ծագումից եւ ի վերջո վերադառնում են՝ որոնելու իրենց արձանները։ Արտագաղթի, օսարացման եւ կարոտի շրջանը դրոշմված է իմ հերոսների վրա, եւ նրանք անցնում են այդ ճանապարհը մինչեւ վերջ՝ իրենց հետ կրելով թե՛ հիշողություն, թե՛ հույս։

Վեպում դուդուկը հանդես է գալիս որպես հայկական ցավի եւ տառապանքի խորհրդանշան։ Իսկ ձեր կար-

ծիքով՝ ի՞նչը կարող է դառնալ հայկական ուրախության խորհրդանշան։

Կարծում եմ, հայերի՝ իրենց ինքնությունը դառնալու հաջողությունը, լինի Եգիպտոսում, թե աշխարհի ցամաքներում, ինչպես նաեւ նրանց գերազանցությունը սարքեր ոլորտներում, կարող է դիտվել որպես ուրախության խորհրդանշան։

Բացի անձնական ու մասնագիտական ձեռքբերումներից, նրանք ավելի քան հարյուր տարի շարունակ կարողացել են աշխարհին ներկայացնել իրենց դասերը ու

խնդիրը՝ ներշնչելով բազմաթիվ երկրների ճանաչելի սեղանները եւ դրսևորել համեմատելիություն ու կարելիցանք։ Ինձ համար այդ համադրությունը՝ տրամադրություն, նվաճումներ են սեփական դասերի վերաբերյալ, իսկական կարողություն, իսկական հոյաքություն եւ ուրախության աղբյուր է։

Հունվարին ձեր գիրքը ներկայացվեց Կահիրեի գրքի միջազգային ամենամյա տոնակառույցում։ Ինչպե՞ս եք արձագանքում։

Ես անկեղծորեն անչափ ուրախ եմ մեկնելու այնտեղ։ Ես հուզվեցի եւ շնորհակալ եմ ինձ հանդիպողներին, որոնք հետեւել են ինձ ամենասկզբից, թե՛ նոր ընթերցողների, որոնք հետաքրքրված են դասերից։

Ես անկեղծորեն անչափ ուրախ եմ մեկնելու այնտեղ։ Ես հուզվեցի եւ շնորհակալ եմ ինձ հանդիպողներին, որոնք հետեւել են ինձ ամենասկզբից, թե՛ նոր ընթերցողների, որոնք հետաքրքրված են դասերից։

եւ որոնք մեծ ոգեւորությամբ ընդունեցին ստեղծագործությունը։

Ավելի մեծ ուրախություն դառնում է նաեւ Եգիպտոսի հայ համայնքի դրական արձագանքն ու վեպի արժանույթը ընդունելությունը նրանց կողմից։ Ինձ համար առանձնակի դասեր էր, որ տեսնում էի ներկա եւ դառնում **Ամեն Սաղունայանը**՝ Հայ դասի Եգիպտոսի հանձնախմբի նախագահը։ Մենք նաեւ դառնալով ցեղի մոտ ամառային կազմակերպել մեկնությունը հանդիպում՝ ինձ հայ համայնքին հաղորդակցելու համար, որպեսզի միասին ներկայացնենք ու ֆնանսավորենք վեպը, ինչն ինձ համարում է մեծ ոգեւորությամբ եւ տրամադրությամբ։

Շնորհակալ եմ ձեր դասերին Օլա։ Մաղթում եմ, որ ձեր վեպը թարգմանվի արաբերեն, լեզուներով, այլեւ հայերեն։ Նաեւ հույս ունեմ, որ մի օր կայցելեք Հայաստան։

Ես եմ շնորհակալ ձեր բարեհաճության, ուշադրության եւ իմ գործն ուսումնասիրելու ձեր միջոցով, ինչպես նաեւ ինձ հետ կապ հաստատելու ձեր դասերի հաստատելու ձեր դասերի հաստատելու համար։ Հույս ունեմ, որ իմ գործը կհասնի իրեն արժանի հաջողության, քանի որ այն դեռ նոր է ճանապարհ ելել դեպի ընթերցողը։ Ցանկանում եմ նաեւ, որ այն թարգմանվի մի քանի լեզուներով, առաջին հերթին՝ հայերեն, որպեսզի դասերը իրենց հասնի բոլորին, եւ մարդիկ հասկանան, թե ինչպես են նրանց նախնիները գոյատևել բոլոր փորձությունների միջով եւ ինչպես են կարողացել մահը վերածել կյանքի։ Ո՞վ գիտե, գուցե շուտով կհանդիպենք Երեւանում, եւ ես ձեզանից կստանամ դուդուկ նվագելու անձամբ կհամեստեմ գաթա, խորոված ու լավա...

Դե, բոլորս դուդուկ չենք նվագում, բայց հազիվ գտնվի մի հայ տղամարդ, որ չկարողանա խորոված դասերից հետո քաղ Հայաստան...

⇒3 Իմ հայ ընկերների հետ սկսեցի անկեղծորեն մեր եւ մեր անցյալի մասին զրուցել։ Եկե՛ք հասկանալ «Shared narrative» (բաժնեկցված կամ փոխըմբռնելի) ասելով բոլորովին նկատի չունեն միանման արտահայտված դասերից։ Ես ընդհակառակը, ճանաչելի մեր մեջ եղած սարքերից ենք, զգալի դիմացիկի ցավն ու տառապանքը, դասերից անկեղծորեն զգացումը։ Իմ այսպես կոչված «թուրքականությունը» այս ձեռագիրով, փոխադարձ ճանաչողության շնորհիվ կարգավորվեց, վերակազմավորվեց։

Այսօր, իմ խորհուրդը առաջադրված է մտածողականներին հետեւելու է. նրանց դասերը ոչ մի կերպ չեն ներառում այն «մյուսը», «օտարը»։ Եվ այնքան ժամանակ, որ նրանք չկարողանան իրենց դասերից անկեղծորեն մեր

Թուրքականության դիմացի կրեյտիվ ինքնակենսավիճակները

նել բուրդերին, հայերին, հույներին եւ ասորիներին, որպես իրենց իրավունքներն ունեցող հոյաքների, նրանք չեն կարողանալու կարգավորել իրենց «թուրքականությունը» դիմացի։ Պատճառը, որ նրանք ստիպված են թաքցնել իրողությունը այն է, որ նրանք չունեն այդ «ուրիշի» կամ «ուրիշների» հետ բաժնեկցելու համադասարան փաստակներ։

Իսկ ի՞նչ է դա նշանակում ֆաղափականության մեջ։ Իրականում շատ դժվար է։ Փոխանակ նրանց ինքնությունն ու կարգավիճակը ներկայացնելու որպես ոչնչից առաջացած եւ ինքնուրույն ոչնչից առաջացած եւ ինքնուրույն զգացման դասեր, իր թերություն-

ներով հանդերձ, նրանք մեծ է կարողանալու ասել «ինչպիսի՞ ողբերգություն էր»։ Տեղի ունեցածը իրոք ողբերգություն էր բուրդերի, հայերի, ասորիների եւ հրեաների համար։ Նրանք մեծ է սովորեն ուրիշի տառապանքը դարձնելու նաեւ իրենց, իրենց դասերից մի մասը։

«Ինչ է ինքն մեմ եւ ի՞նչ են դարձել» հարցի դասարաններից մեկն այստեղ է թաքցնել։ Նախորդ էստեներից մեկում, մի քանի նկատառումներ են արել այն մասին, թե ինչու թուրք մտածողականությունը մեծ մասամբ անհետացել է թուրքերի մեկնությունը եւ ֆաղափական բնադասերից։ Որովհետեւ առաջադրված թուրքերի՝ իրենց եւ իրենց հասար-

ակության մասին դասերը ոչ դասարանում է ներկայի ամենահրատապ հարցին՝ «ինչպե՞ս արդե՞ր միասին», այսինքն՝ ինչպես կարող են սարքեր կրճատված-ազգային եւ մեկնությունը խմբակցություններ համատեղ արդե՞ր կողմ-կողմի, փոխադարձ հարգանքի եւ իրար ճանաչման հիմունքների վրա, ոչ էլ խուսափում է առաջացնել թուրքականության մի որոշակի ձեւ, որը գեր է լինի խնդիրներից կամ ծանր բեռից, որպեսզի նրանք ստիպված չլինեն այն մտաբերել թաքցնել։

ՀՐԱՉՅԱ ԲԱԼՈՅԱԼ (ԱՐՄԵՆՅԱՆ)

Բան. գիտ. քեկանձու «Պատմաբանասիրական հանդես»-ի հայերեն բաժնի խմբագիր

Հայկական ճարտարապետությունը ուսումնասիրող հիմնադրամը (ՀՃՈՒ) մեր արվեստի մի ճյուղի՝ ճարտարապետության նմուշները մնող, ներկայացնող, հանրահռչակող հաստատություններից է: Այն եռամսյակային ընթացքով ներկայացնում է ընթացող ճարտարապետության արվեստի ու հայկական հուշարձանների գաղտնիքների բացահայտմանը լծված, դրանց անանց փայլով հմայված արդի ու եկող սերունդներին: արժեքներն այդ հիմնականում լինում են գիտական ուսումնասիրությունները: Տարիներ առաջ **Րաֆֆի Քորթոյանը**՝ 2020 թ.-ից այս հետազոտական օջախի համանախնայող, հայկական ճարտարապետության, հայկական հուշարձանագիտության աստիճանը ներկայացավ «ՀՃՈՒ հիմնադրամի գիտական ուսումնասիրություններ» շարքի «Հայերի արձանագրությունները» սկզբնական աշխատանքը:

Գրի նախաբանում հեղինակը հետաքրքիր է արժեքավոր փորձերը ներկայացնում էր ինչպես Հայերի և Հայերում եղած հայկական ներկայության մասին: Հաստատվում է Հայերի Սելեբեթի թաղամասի Ար. Ասվածաձիգ, Ար. Զառանգի մանկանոց, դրանց շրջափակի և կից կառույցների, Ար. Կուսին մոր օգնության, Էմանուել, Ար. Գրիգոր Լուսավորիչ, Ար. Գեորգ, Ար. Հակոբ, Ար. Երրորդություն, Ար. Ասվածաձիգ մոր, Բեթել եկեղեցիների, Ազիզի ազգային, Շեխ-Մագսուդի հայ առաքելական, հայ ավեստական, հայ կաթողիկե գերեզմանատների, Հոգեհան, ծերանոցի և բնակելի մի քանի սենյակ, ինչպես նաև վերոնշյալ եկեղեցիների մեծ մասում թաղապետների: Առաջին անգամ մասնագիտական զննման առարկա են դառնում Օսմանյան կայսրության զանազան զավառներում (այդ թվում՝ Արևմտյան Հայաստանում) ծնված, 1915 թ. սարսափը վերադարձվել են Հայերում հաստատված

Հայերի հայագիր արձանագրությունները

մեր հայրենակիցների ստանալու արձանագրությունները: Աշխատանքային հետաքրքիր հասկացումներ են «Մինչև Առաջին աշխարհամարտը Հայերում հաստատված հայերի ծննդավայրերն ըստ Հայերի արձանագրություններում նշված տեղանունների» վերնագրով փառագրերը:

Հայերի վիճակագրական ժառանգությունը մինչև մեր ուշագրության առաջին քրի ստեղծումը ուսումնասիրել է **Արսավազ արեմիսկոյու Սյունյանը**՝ որոշ բացթողումներով (ուրիշ ուսումնասիրող մեզ հայտնի է): Ըստ Րաֆֆի Քորթոյանի՝ ներկայացվող աշխատությունը, որ նյութի առավել լայն ընդգրկում ունի, լրացնում է այս ուղղությամբ կատարված աշխատանքը, որն ամփոփում է Հայերում (դասական Բերիա) 2006-2008 թթ. ժողոված հայկական վիճակագրական իրերի վրա եղած արձանագրությունները: Վերջիններս ներկայացվում են ըստ զանազան վայրի՝ բացառությամբ Ար. Զառանգի մանկանոց և Ասվածաձիգ (Սելեբեթ) եկեղեցիների արձանագրությունների, որոնք, անկախ զանազան վայրից, ներկայացվել են սկզբնականում բաժանում: Հայաստանի մեծագույն ու փառաբեր, որոնց վրա փորագրված է հայերապետական դաստիարակությունը՝ հավելված մեծ:

Գրի արժեքը, ըստ էության, լավ բացահայտված է հեղինակի հետևյալ տողերով. «Ինչպես վերոնշյալ անհատ, այնպես էլ իրենց ստեղծման վայրով Հայերի հետ առնչություն չունեցող, սակայն Մեծ եղեռնից հետո այստեղ փոխադրված բազմաթիվ են սարաբնույթ շարժական (զվազվազառաքելական եկեղեցական իրեր) հուշարձաններն այժիպ են ընկնում դասական մեծ արժեք ներկայացնող հարուստ վիճակագրությամբ: Վերջիններս մի նշանակալի մասը վավերական և կարելի է սկզբնաղբյուր է Հայաստանի դասական զանազան անցքերի լուսաբանման առումով: Այստեղ բացառիկ նշանակություն ունեն 1915 թ.-ից հետո Հայերում վախճանված հանգու-

յցյակների հիշատակներ կերպարված ստանալու արձանագրությունները, քանի որ դրանց մեջ, բացի հանգույցների անուն-ազգանուններից, շեշտված են նաև ծննդավայրերը, իսկ վերջիններս հանրազանաբար կարծես ուրվագծում է Պատմական Հայաստանի տեղանունների բառարան և յուրօրինակ կերպով փաստում Մեծ եղեռնի իրողությունը»:

Այս հաստի նախադասական աշխատանքներն ազակից լինելու համար Րաֆֆի Քորթոյանը իր շնորհակալություններ է հայտնում ուսուցիչներին՝ **Սամվել Կարապետյանին** և **Էմմա Աբրահամյանին**, ինչպես նաև հորը՝ **Հարություն Քորթոյանին**, Բերիո թեմի առաջնորդ սեր **Շահան Երեմիսկոյու Սարգիսյանին**, հայ կաթողիկեների առաջնորդ սեր **Պետրոս արեմիսկոյու Միրիաթյանին**, հայ կաթողիկե վարդապետներ սեր **Հովհաննես Թաճյանին** և սեր **Կոնստանտին Դադադյանին**, վերադասվելի **Վաչե Էմմեթյանին**, Բերիո թեմի դեկան Վարդանի, եկեղեցիների, գերեզ-

մանատների, ծերանոցի աշխատակազմի ներկայացուցիչներին և ՀՃՈՒ հիմնադրամի աշխատակիցներին:

Հայկական Հայերում ուսումնասիրողների համար այս գիրքը իսկական դարձել է, հայաստանահայերի և հայության այլ հասկացումների համար՝ Հայ սփյուռքի ընդհանուր համայնքներից մեկի արժեք օրինակելի կյանքին ու թողած նշանակալի հետին ծանոթանալու հնարավորություն:

Աշխատանքը նվիրվում է բոլոր մեզ, ովքեր ներկա դժոխակ դարձանում են անձնուրացաբար թաղանթում են Հայերի հայկական հագեւոր ու մշակութային արժեքները. այս խոսքերը թեթեւ գրված են 2013 թ., սակայն դրանք ինչ-որ չափով արդիական են նաև այսօր, արդիական կլինեն և միշտ, քանզի օտարության մեջ այդ արժեքները ավելի շատ հոգաձության ու դաստիարակության կարիք ունեն:

Հավաքական ու հետազոտական ջանադրման այս արդյունքի նախահրատարակական աշխատանքները հովանավորել է ՀՀ մշակույթի նախարարությունը, տղագրությունը՝ «Գալուստ Գյուլբենկյան» հիմնադրությունը:

Հիմնականում Հայերի հայկական եկեղեցիների ու գերեզմանոցների արձանագրությունները ներկայացնող այս գիրք էջերը (656 + 16 էջ զուգակցում) անձայն խոսում են ընթերցողի հետ, դասում Հայերի հայ հոգեւոր ու մշակութային կյանքի մասին, ասել է թե՛ հայերապետ կյանքի մասին, քանզի դասում է այս կամ այն հայ համայնքի հոգեւոր ու մշակութային կյանքի մասին՝ նշանակում է դասում է այդ համայնքի մասին, որովհետեւ հոգեւոր ու մշակութային են այն այդ համայնքի կյանքի առաջնորդ, դրանց շնորհիվ է վերջինս հարստանում իր գոյությունը:

Արժեքառու այս աշխատանքը օգտակար կարող է լինի նաև Հայոց ցեղասպանության ուսումնասիրությամբ զբաղվողների համար, այն մեծ հայաստանության եղելությունը հաստատող փաստերի մի յուրօրինակ ժողովածու է նաև:

⇒1 Այս դեպքում նրանց տեղափոխել են Արդարադատության նախարարության ենթակայության մեկ այլ ֆրեակասարողական հիմնարկ: Ցավոք սրտի, այս հարցում եւս թափանցիկություն չկա, եւ շնորհիվ երաշխիքները խախտվում են: Մասնավորապես նախարարը ընտանիքի անդամներին չեն հայտնել, թե որտե՞ր, ե՞րբ են տեղափոխվում եւ ռե՞ժիմի, զանգերի մասով ի՞նչ փոփոխություններ են լինելու: Բայց քանի որ մեզ հայտնի է, թե դասադասված, դեռեւս 2020 թվականից գերեզմանում անձնիք տեղափոխվել են Բաֆվի Umbaki (Umbaki Penitentiary Complex in Garadagh District (founded in 2023) ֆրեակասարողական հաստատություն, չեն բացառում, որ խոսքը նույն հաստատություն տեղափոխվելու մասին է: Մնացածը ժամանակի ընթացքում դարձ կլինի, թե արդյոք այս տեղափոխությունն ազդեցություն թողնելու է ընտանիքների հետ կապի վրա, մասնավորապես արդյոք նվազեցվելու են զանգերի քանակը եւ տեղափոխումը:

- **Բաֆվում ցուցադրական եւ շինծու դասավարության ավարտի հետ վերջացավ մեր հայրենակիցների մասին մամուլում տեղեկությունը: Հայ հանրությունն ինչպե՞ս դիմի իրազեկ դառնա մեզ վիճակի մասին:**
- Հասկալիք դասավարությունների ավարտից հետո մենք տեղեկատվություն չենք ստանում մեզ վիճակի վերաբերյալ: Լուսանկարներ այլևս չեն տարածվում, որ տեղեկատվական առումով եւս

Սիրանուշ Սահակյան. «Չենք բացառում, որ Բաբվում պահվող մեր հայրենակիցներին տեղափոխել են Umbaki քրեակատարողական հաստատություն»

կարող էին կարելու լինել: Նշենք, որ ընտանիքի անդամների հետ հեռախոսազանգերը դադարեցվել են, որոշ տեղեկություններ այդ մասնավոր գրույցների ընթացքում փոխանցվում են, սակայն անմիջական դիտարկման, վիճակի, մոնիթորինգի միջոցով տեղեկություններ հավաքագրող են ամրագրող որեւէ կառույց գոյություն չունի, եւ սա ստեղծում է տեղեկատվական վակուում:

Այս դեպքում շատ կարելու օղակ է դարձել Մարդու իրավունքների եւրոպական դատարանը (ՄԻԵԴ), քանի որ փաստաթղթերը, այդ թվում՝ առողջական վիճակի վերաբերյալ, ստացվում են հենց դատարանի գործունեության շնորհիվ: Ինչպե՞ս հայտնի է, Արթուրյանը մեզ տեղեկատվություն ներկայացրել էր դատարանին հունվար ամսին, սակայն փետրվարին արդեն մեր միջնորդությամբ էր հանդես եկել, որով խնդրում էր ՄԻԵԴ-ից վերացնել հայ գերիների նկատմամբ կիրառված հայրի արտադրական միջոցները եւ դադարեցնել հաշվետվություններ ներկայացնելու դատարանությունը: Այս միջնորդության առնչությամբ հանդես են եկել դիրեկտորներով եւ հիմնավոր սկզբներ ենք ներկայացրել, որ մեզ կյանքին, առողջությանը ստառնացող անմիջական իրական

վստահներ կան, շարունակում են դադարեցնել, ավելին՝ կա տեղեկատվության սակավություն, ինչն ինքնին խոցանակում են ծնող հանգամանք է, եւ մեզնի դարձնում են խիստ կարելու է դատարանի շարունակական ներգրավվածությունը: Արդեն տեղեկացանք, որ արդիվն դատարանը մեծել էր Արթուրյանի կառավարության միջնորդությամբ, օգոստոսի 31-ը սահմանել մեր վերջնաժամկետ՝ հայ դատարանների դադարեցնելու, վայրերի ու նաև առողջական վիճակի մասին տեղեկություններ ներկայացնելու համար: Հիշատակման արժանի է նաև այն հանգամանքը, որ դատարանը դադարեցնել է սրամարդիկ դատարանները, քանի որ հանրությանը տեղեկացրին, որ դատարանությունների ավարտից հետո դատարաններում կարող են լինել խնդրում էր հանդես եկել, որով խնդրում էր ՄԻԵԴ-ից վերացնել հայ գերիների նկատմամբ կիրառված հայրի արտադրական միջոցները եւ դադարեցնել հաշվետվություններ ներկայացնելու դատարանությունը: Այս միջնորդության առնչությամբ հանդես ենք եկել դիրեկտորներով եւ հիմնավոր սկզբներ ենք ներկայացրել, որ մեզ կյանքին, առողջությանը ստառնացող անմիջական իրական

հայրենակցին թե՛ մամուլ քանից ազատելու առաջնային, կարելու ազգային դատարանի բացակայությունը:
-Կան ՀՀ-ներ, որ անհետ կորածների հարցով են զբաղվում, կան կառույցներ, որ գերիների հարցով արդիակալային են մոլասում, բայց հասարակական դատարան ներկայացուցիչներ խաղաղության գործընթացի հարթակներում են ներգրավված, ինչը հանգեցնում է դիրեկտորների վերանայման, եւ միջազգային կամ ներքին աշխատանքում հետադարձաբանությունը նույնը չէ: Այստեղ թուլացման միտումներ ենք տեսնում: Ինչ վերաբերում է հասարակությանը, արձանագրեմք հետևյալը. Զանի որ հաճախ ակտիվորեն շրջանառվում են տեղեկություններ, որ հարցի բարձրաձայնումը վնասում է խնդրի լուծմանը, եւ լուծություն այն ճանապարհին է, որ կարող է աղախվել խնդրի լուծում, հասարակության անդամները, չունենալով մասնագիտական զինվածություն՝ փորձում են առաջնորդվել չվնասելու սկզբունքով: Շատ ընտանիքներ հրադարակային դատարաններ չեն ձեռակերպում՝ նույն նկատառումներից ելնելով:

Տարգմանությունը վարելու ԱՆՏԵՏ ՏՈՎՄԵՓՅԱՆԸ Գերանիս

ԳԵՂԱՍ ՄԿՐՏՉՅԱԼ

ԱՇՏԱՐԱԿ-ԳՅՈՒՄՐԻ ԽՈՐ ՃԱՆԱՊԱՐԻ ԲԱԳՄԱՆ, «ՇՈՒՆ ՈՒ ՇԱՆՈՂՅԱԼՆԵՐ» ՈՐԱԿՈՒՄԻ ԵՒ ԱՅԼՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ինչ ուզում եմ ասել, բայց խորհրդային Հայաստանի որևէ ղեկավարի գալու դաստիարակությունը...

բերել ճանապարհին անձամբ, ավստրեյացի ղեկին փորձող վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանին ու նրան հետևող, ինչպես հայտարարվեց, 7,5 կիլոմետր երկարությամբ ավստրալիացիները...

կոմբինացիոն նախընտրված «սրիկներին» (ոմանց սետուրությամբ՝ այլ գործի հիշեցնող)։ Որոնց մեծացրած դասկերներն էլ կիրակի օրվա հիշեցնող երթի մի ֆանի ավստրեյացիների վրա փակցված՝ նույնֆանի սարսիմակ ու ճնշող տղամարդկային էին թողնում, որից Հայաստանի ֆարստգի փոխարկված ուղղաձույլ «դոժի բրոկերներ»՝ իջնող թիմի անդամների հագուստին եւ մարդկանց բաժանվող, ոչ այնքան լավ թվացող խորհրդով...

Հյուսիս-հարավ ավստրալիացիներին ծրագրի հյուսիսային՝ Աշտարակ-Գյումրի մոտ 84 կիլոմետրանոց հասկածի կիրակի օրը տեղի ունեցած բացումը իրոք սղասված, ուստիայի եւ կարելու իրադարձություն էր, որի կայացման գործում անկասկած իր դերն ունի երկրի այսօրվա իշխանությունը։ ՀՀ տարածքային կառավարման եւ ենթակառուցվածքների նախարար Դավիթ Խուդոբյանի տեղեկացմամբ, Երևանում անցնող եւ 270 մետր երկարությամբ նախատեսված հասկածի կառուցման աշխատանքներից հետո, որոնք նոր միջին սկսվեցին, կունենան մայրաքաղաքից Գյումրի անբողջված նոր ժամանակակից ճանապարհ։ Իրադարձությունը Գյումրի էր

հայսնի մի ասացվածք կա՝ «Quod licet Jovi, non licet bovi» («Ինչը թույլատրելի է Յուպիտերին, թույլատրելի չէ ցլին»)։ Իմաստն այն է թե՛ ինչ կարող են իրենց թույլ տալ բարձր մակարդակի դասերը կամ ղեկավարները, արգելվում է կամ դասադասելի է հասարակ ժողովրդի դասերը։ Մեր այս դեպքում, ղեկավարները, ճիշտ հակառակն է։ Երկիր ղեկավարող եւ երկիր ներկայացնող դասերի խոսքը, հարկավ, առավելագույնս զգույս ու դասադասանալի է լինի։ Մեծն Հովհաննես Ծիրազն իր «Հայոց անունները» բանաստեղծության մեջ ասում էր «Մարդ զանգ է, աշխարհն ականգ»։ Աշխարհը կլսի, թե՛ անունն էլ կլսի ու իր ձեռքին զենք կդարձնի, ղեկավարները ղեկավարող ակամա, դասա-

հարբ ձայնակցել։ 44-օրյա դասերից հարեւան երկրի դասերից հարեւան հանցագործ նախագահը մեր կոմպոզիտոր լույս տղաների մասին ասում էր՝ մենք հայերին ֆուլ ենք շնորհի տես... Հիմա էլ Հայաստանը ղեկավարող, նրա գլխավոր դասադասանալի մասին միջին իրեն ձայն չսվող մեր ֆալսեթներին անվանի... այդ արտադրությունը։ Ի դեպ, նրանց երեւի մեծ մասն էլ դասադասանալի հարկանքներ են, որոնց ինքը հերքում է կոչում։ Հիմա ասել, մանավանդ երբ երկիր ղեկավար անձն ու իր թիմը նաեւ անվերջ իմ ու ֆո, թե՛ մանամանի խոսք ու դասադասանալի են սերմանում հասարակության մեջ, ինչպես հավասար սիրտ այդ խոսքովանություններին, արդեն հակառակ ազդեցություն ունեցող այդ մասնա-

Հավասարեց, անկեղծորեն շատ կուզեի երբեք մեծան դառն մտերի առիթ չունենալ։

ԳԵՂԱՍ ՄԿՐՏՉՅԱԼ Վերադարձված հաղափայտ

Հ. Գ.- Շանոջաներին չգիտեմ, բայց իրական շնորհի հատուկացած սուր խնդիր ոչ միայն Գյումրիում, այլ նաեւ հանրապետության երեւի բոլոր բնակավայրերում արդեն վաղուց կա։ Զաղափս կենսոնական մի հասկածում զսնվող Իսահակյան փողոցի մեջտեղով ձգվող այգի-դուրանի կողով անցնելիս տղաս վերջերս մի օր միայն այստեղ հաշվել էր 20 շուն... Այս համասարած խնդիրն այլեւս ոչ մի կերպ համայնային բյուջեներով լուծելի չէ։ Պետական լուրջ եւ անհետաձգելի միջամտության կարիք կա։

Հիշելով դիմադրում ենք, ապրում ենք

Ականատեսների ժամանակների՝ գուրգուրելի թվով երկրորդ սերնդի, երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ սերնդի ներկայացուցիչները, մանավանդ Գերմանիայում թուրքական մեծաթիվ համայնի, «Գործ գայլերի» հայաստանյան որոգայթում դիմադրում են՝ հիշելով, չեն խաբվում դասնության՝ դասիկների վերախմբագրվող տարբերակին, ֆանգի չեն կասկածում իրենց նախնիների՝ ականատես մեծ մոր, մեծ հոր՝ իրենց փոխանցված դասնության ճանաչողությանը, ռեվիզիոնիզմի համար բաց ունկ չունեն։ Առայժմ Բաղեն Վյուրթեմբերգի նորընտրյալ վարչապետ Ջեմ Էդոզեմիրն է միակ գերմանացի բարձրաստիճան դասնության, որ ողջույնի ելույթով մասնակցելու է ապրիլի 24-ին ժամը 18.45-ին Շտուտգարդում կազմակերպված հիշատակի երեկոյին։ Նա միակն է ԳԳՀ ֆալսեթական, դասնական վերնախավում, որ 10 տարի անց հավասարիմ է մնացել իր ջանքերով՝ 2016-ի հունիսի 2-ին Բունդեսթագում Հայոց ցեղասպանության ճանաչման բանաձեւին։ Թե՛ մային կանդիդատման։ ԱՆԱՀԻՏ ՀՈՎԱՍԵՓՅԱԼ

ԳԵՂԱՍ ԷՅՈՒՐՈՒՄՅԱԼ

Միջավայրը, որում ապրում է հայաստանյան հանրությունը, դարձվում է գաղջ է առավել ֆան։ Այն շարժան ֆալսեթական գնահատական չէ, այլ երկրի գործադիր մարմնի ղեկավարի, որ բաց շեֆսով հայտարարում է, որ մաֆիոզ տրանսպորտները կան հայոց երկրի բոլոր կառույցներում, սկսած տեղական մարմիններից մինչև հանրապետական օղակներ, ընդհուպ իրավադատ ու բարձրագույն գերատեսչություններ։ Ավաղ, գաղջ միջավայրի մասին ժամանակին խոսել էր ՀՀ երրորդ նախագահը, այնպես որ իշխանության հայտարարած հեղափոխության 8-րդ տարվա ավարտին հիշելով միջավայրի գաղջությունը, բոլորովին հարկ չկա տկոսաթվային անհասկանալի փորձերով շարժել իրականությունը։ Իշխանությունը մեկ հիմնական նպատակ է հայտարարում՝ հարկահավաքությունը։ Այ, ՀՅԱ-հարկեր հարաբերակցությունը կհասցնեն 24 տոկոսի, ֆինանսերը կհոսեն բյուջե, ծախսեր ինչքան ուզում ես, ինչ ձեռքով հարմար գտնում ես։ Թե՛ ո՞ր երկրի փորձն են ընդօրինակելի համարել, կարծես դարձ է՝ Եվրոպական դասնությունների, որտեղ գերակշռում են կառավարման սոցիալական կողմնորոշիչները։ Սակայն ամբողջ հարցն այն է, որ Եվրոպական միջավայրն իր 40-50 տոկոս հարկահավաքության հասել է դար եւ ավելի ժամանակահատվածում, համաժամանակին երկու ավերիչ դասերով մեկ է աղբյուր, նաեւ կոմունիզմի շեֆսությունների է ենթարկվել։ Կա՞րող մերոյա Հայաստանի Հանրապետությունում գեթ մեկ սնտեսագետ կամ անկաշակա՞ն ֆալսեթական գործիչ, որը երբեք խոսել է հիշել խոչընդոտները որևէ ձեռքով հաղթահարելու խնդրից, լուծումների տեսլականից, արդյունքների վերջնականությանը ընթացումից։ Ցավով տեսնելի, առավել եւս ոգեւորիչ ոչինչ չունեն, եթե չնկատելու սանձ ոչ իշխանական ուժերից մեկի այն

Առաջնահերթը՝ հարկերը, թե՛ արդյունավետությունը

հայտարարությունը, ըստ որի փոքր ու միջին գործարարությունը հարկ է ինչ-որ մի շրջան ազատել հարկերից։ Որ գուցե սնտեսական այս առաջարկը ԶԳ-ական որոշումներով արժանանալու արժանի է, զգացվեց նրանց անբացարձեցիկ հայտարարություններից, թե՛ բյուջեին ինչպես են լցնելու, սոցիալական խնդիրներն ի՞նչ միջոցներով են իրականացնելու։ Փորձե՛ք ձեր չորսկողմը մայել, սրագավ վերաբերմունքով առաջնորդվել, տեսար սովորելու բան կա։ Հենց թեկուզ Եգիպտոսի օրինակով, որի անկախության ակունքներում մեր ազգակիցներն են եղել, հանձին Նուբար փառայի։ Մեկ միլիոն ֆունտալի կիլոմետր տարածքի հազիվ 3 տոկոսն է գյուղագործությունը միջինի, սակայն երկիրն արտադրում է ցորենի, բրնձի եւ եգիպտացորենի իր դասնական հիմնական մասը։ Ծանոթացե՛ք ՀՅԱ-բյուջե հարաբերակցությունը՝ այն 6 տոկոս է։ Ոչ դասնաց, ոչ էլ ցանկություն կա փոխադրել այն, որ 25 տոկոսի դասնացություն կարող է բյուջեն հասնել 400 մլրդ դոլարի։ Սակայն արի ու տես, որ երկրի իշխանությունները բավարարվում են ընդամենը 100 միլիարդ դոլարով, թե՛ ի՞նչպես, ղեկավարող իշխանությունները, իրենց մասնագետներով, փորձագետներով, վերլուծաբաններով, միջազգայնագետներով, խորհրդակցություններով... Բոլոր այս այրերը իշխանական աշխատանքում կան, մնում է նրանց աշխատանքի արդյունավետությունը բացահայտել, թե՛ ինչպես են, ասենք, մեկ բնակչի հաշվով 300 մլրդ վարելահող ունենալու դասնացում, ՀՀ-ում 1500 մլրդ կարողանում իրենց արտադրած բանջարեղենները մասնաբաժնույթով նաեւ հայաստանյան շուկայում վաճառել։ Եվ դասական չէ, որ հաճախ է հնչում հարց, կարողանա՞նք ջերմոցային սնտեսությունների խախտումն, ընդհուպ սուբսիդավորման հետ։ Այս օրերին ներկրված է ներգա-

կիրներով ջերմոցավոր ջերմասնորոն արտադրված՝ ասենք ելակը վաճառվում է 4.000 դրամով եւ դասկերացրե՛ք այն տարածքային փոփոխությունների վիճակը, որոնց թողնիկները ցանկություն են հայտնում համեստել գրավիչ այդ դասնություն։ Չես կարող փոխհիշել հասկանալի, որ ֆինանսական միջոցների առավել արդյունավետ ծախսի խնդիր ունեւ, ֆանգի հեռուստատեսությունն առավոտ իրկուն հայտարարում է կենսաթոշակների բարձրացումից, գրեթե ոչինչ չասելով սովորական դարձած գնաճից։ Ականայից հիշեցի ՀՀ Էկոնոմիկայի նախարարի հետ ունեցած մի գրույցը, որտեղ հիշատակում էի մեզանում խոզը 85 կգ կենդանի ֆառում սղանդի ենթարկելու մասին, երբ Ավստրիայում խոզաբուծարան այցելությանը ընթացքում մեռնում էին 140 կգ-ի մասին։ Մեր նախարարը լսե՛ք ինչ հնչեցրեց մեզանում խոզը սղանդի են ենթարկում... 45 կգ կենդանի ֆառի դասնացություն։ Դե, նախարարներին կարելի է մասդառ գոռու խոռոված ու խաշլամա վայելել, իսկ շարժանի հայաստանաբնակները թող օգտվեն չգիտես որ մայրցամաքներից ներկրված, տեղական մսի կես գնից էլ դասնաց գնով առաջարկվող խոռ սառեցված հավի ու խոզի մսերից։ Ակնիվ լրագրությամբ զբաղվող ֆալսեթային հաճախ են հրադարարում դրախտի հարաբերակցությունը։ Վերջին հիշեցումս մոտ 10 օր առաջ էր, երբ 1 դոլարը 43 լիրա էր. շարժան օրը այն մոտեցավ 45 լիրայի։ Հարց է, թե՛ ինչպես է մեծան արժեզրկման դասնացումներում գոյատևում թուրքական սնտեսությունը. հարկահավաքությամբ, թե՛ ինչ-որ չափով արդյունավետ սնտեսության շնորհիվ։ Այս մասին ՀՀ կառավարող սնտեսագետական միջոց նախընտրում է չխոսել։ Չասեն՞ գուր։

Համառոտությունները 20-30 տարի առաջվա պարտքեր են դեմ տալիս քաղաքացիներին. ԶՊ պատգամավոր Վաղարշակ Հակոբյանը՝ հարցի մասին

Երբ ԶՊ-ն իշխանության եկավ, ԱԺ իշխանական խմբակցության անդամ Վաղարշակ Հակոբյանի հետ հարցազրույց արեցին համասիրությունների վերաբերյալ, մենք ուզում էինք ստանալ այն հարցի լուծված մեծ մասամբ չմասնացած ծառայությունների համար առավելաբար սովորական ԺԵԿ-երի եւ մուծուցուրս սարհներին չափասող նորաստեղծ համասիրությունների սարհների դարձրելու հարցը, որոնք սարհների ընթացքում մի լավ կլորացված դրված են բազմաբնակարան շենքերի վերջին սարհներին բարեխիղճ վճարող բնակիչների ուսերին: Երբ վերջիններս համասիրությունից մի քանի րեկվան էր մեծ լինում, կամ բնակարանների առավելաբար է կասարվում՝ մի կլորիկ գումարի դարձնել են դեմ տալիս քաղաքացիներին այն դեպքում, երբ քաղաքացիները երկու սասնյակ սարհ կարող է եւ բարեխիղճ մուծած լինել համասիրության սղասարկման վաճառ:

դարկելով: Համասիրությունները, այս մտադրությանը երեւի հակակռեւելով, խորամանկ քայլերի են դիմել, ու վերջին սարհներին անընդմեջ վճարվող սղասարկման վարձերն արձագոյել են հին սարհների վրա, որոնք այդ հին դարձրելի հասուցում, այդպիսով չվճարված թողնելով վերջին սարհների դիմաց: Այդ հարցը այդպես էլ չի կարգավորվել, դարձրելը համասիրությունների ֆոկլորական շենքերի կլորիկ մասած են մեր հաճիվներում որոնք դարձրել, ու հավանաբար քաղաքացիները իշխանություններն էլ հասուկ այս առումով որոշումներ չեն կայացնում, որովհետեւ քաղաքացիների հաճիվն լրացուցիչ փողի աղբյուր ունեն, այդ աղբյուրից իրենց կզրկեն բա:

Այդ մասին ուր սարհ առաջ հարցրել էինք ԱԺ իշխանական խմբակցության դասգամավոր Վաղարշակ Հակոբյանին, որն այն ժամանակ խնդրի լուծման օրենսդրական եղանակ էր առաջարկում: Ուր սարհն անցավ, ոչ հիմնավոր կարգավորման օրենսդրական փաթեթ բերվեց ԱԺ, ոչ այլ եղանակներով խնդիրը լուծվեց, սասնամյակով համասիրություններին բարեխիղճ վճարող քաղաքացիներն էլ շարունակում են դեմ տալ մուծուցուրս սարհներին համասիրությունների (մուծիսկ այն ժամանակվա ԺԵԿ-երի) չմասնացած ծառայությունների դիմաց ինչ-որ կլորիկ դարձրել: Ուր սարհ անց հարցը կրկին վերադարձրում ենք Վաղարշակ Հակոբյանին, որն այն ժամանակ ասում էր, որ իր քաղաքացիական ուժը դեմ է լուծի այդ խնդիրը՝ համասիրությունների մասին օրենքը փոխելով, մի քանի սարվա մուծումներից ավելի հին դարձրել չե-

վ.Հ.-ես անկեղծորեն ուզում եմ ասել, որ սլյալ հարցը զսնվում է կառավարության սիրով, եւ խնդրում եմ, որ մեր քաղաքացիները դիմեն (ես եւս դիմելու եմ, նաեւ ձեր մտադրություններն ու հորդորը կփոխանցեմ) երկու դասկան մարմնի. Առաջին դա քաղաքացիության կոմիտեին է, երկրորդ երեսնի քաղաքացիներին:

-Բայց կոմիտե ի՞նչ անեն, երբ մասնացից այդ դարձրել դա հանգում են:

Վ.Հ.-Որքան հիշում եմ՝ վերջին հինգ տարվանք մեծ է վերաբերել այդ դարձրել:

-Գիտե՞ք, իրենք խորամանկություն են արել, որ երբ մարդիկ վճարել են, համասիրություններն այդ վճարն ձեռակերպել են են որոնք հին դարձրել մարում, եւ վերջին սարհները չեն արձագոյում այդ մարումները: Մինչդեռ մարդիկ ամեն ամիս վճարում են առկա դարձրել արդեն շատ սարհներ՝ համաձայն չլինելով անցյալում չկասարված աճիսասանքի համար վճարել:

Վ.Հ.-Ամիսս, համասիրությունների ուրոքը մեծ է բարեփոխվի: Չմայած որ համասիրությունների դասախանասուներն իրենց չափով այս սարհներին շատ կարեւոր աճիսասանք են արել՝ չեն ուզում որեւէ մեկի կասարած աճիսասանքը մտնացնել, բայց մեր բնակչության շահերից է բխում, որ այդ հարցն ամբողջությամբ դեմ է վերափոխվի, եւ ես անդաման դրանով զբաղվելու եմ:

-Բա ուր սարում անե՞ի՞ք ամեն ինչ զգում էինք մայիսին իշխանությունների վրա, ինչու՞ չե՞ք արել:

Վ.Հ.-Ճիշտ է, ես բերել եմ օրենսդրական մայիսաձեռնություն, մի կտրով հարցը լուծվել է այն ժամանակ, բայց դրանից հետո փոփոխությունը մինչեւ վերջ չի գնացել վերջնական հանգրվանին: Ես անդաման խոսակցություն կունենամ քաղաքացիության կոմիտեի ղեկավարի հետ:

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Իմաստաբանական բառարան Կիսահայերեն

Կան հայեր, որոնց համար երեւելիության աղբյուրները բացառապես ռուսական կայքերն են: Եվ մասն իրենց հայերեն ելույթների մեջ օգտագործում են սեղանունների ու անձնանունների արձագոյում յուրահասուկ սարբերակներ:

Օրինակ՝ երբ ամբողջ առաջարկը խոսում է Իրանի դեմ հարայելի եւ ԱՄՆ-ի հրահրած դասերազմի մասին, երբեմն հանդիպում են «քաղաքական շեսակետներ արձագոյում» մարդիկ, որոնք Իրանը «Իրան» են արձագոյում, Իսրայելը՝ «Իզրայել»: Ամերիկյան աղբյուրների փոխարեն հղում են կասարում «ամերիկական» աղբյուրներին: Ձեռքի հետ էլ Աֆղանստանը «Ավգանիստան» են անվանում, Լիբանանը՝ «Լիվան», Իրաքը՝ «Իռաք», իսկ Իրանի մայրաքաղաք Թեհրանը էլ՝ «Թիգիռան»:

Արձագոյում մասն ուժի հետեւորդների համար ավելի հաճելի է բարեփոխել «ՄԱԿ»-ի փոխարեն արձագոյում բերանի մեջ հորանց առաջացնող ռուսերեն «ՕՕՕՕՏ» սարբերակը:

Նրանք երբեմն օտար անձնանունների արձագոյում հարմարեցնում են ռուսերենի եւ անգլերենի արձագոյում համակարգերին: Օրինակ՝ ռուսերենում «ի» հնչյունի բացակայության դասաձեռնով շփոթության մեջ հայնակված որոշ հայեր, Իրանի մայիսին եւ մերկայիս հոգեւոր առաջնորդներին **Խամենեյի** փոխարեն «**Համենեյի**» են անվանում: Մահմեդականության հիմնադիր **Մուհամմադ** մարգարեին էլ «**Մագամեդ**» են ասում, իսկ Թեմուրյանների հարսության հիմնադիր **Լենկթեմուրին**՝ «**Տամեդլան**»: Ուրախման «դեմոնիզացնելու» հաստատակամությամբ հանդես եկող ՌԴ մայիսաձեռն «**Պուծիմ**» են կոչում, դարսիկներին «դեկրմիզացիայի» ենթարկելու վճարականությամբ հայնի ԱՄՆ մայիսաձեռն «**Տոմոդ**», իսկ Ավեյսյաց երկրի անունից հանդես եկող ու Վաշինգտոնի վսանգավոր խաղերի մեջ մերձաձեռն մարդուն, առանց բառը սեռական հոլովի ենթարկելու՝ **Նեսանյանի**:

Գ. ԱՄԱՐԵՆՅԱՆ

Նոր գրքեր

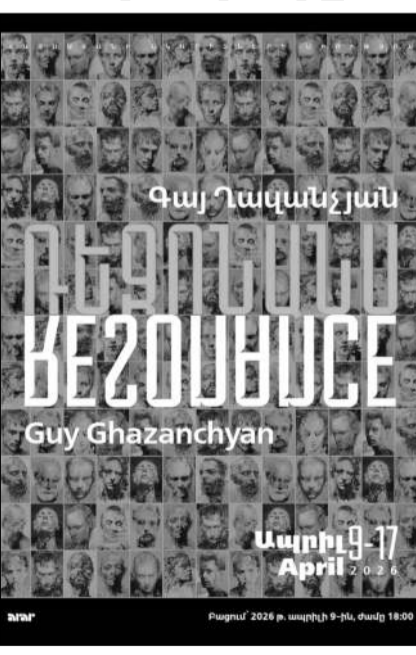
«Կյանքի կինոն», Մարիետա Խաչատրյան

Լույս է տեսել հայնի լրագրող, «Ազգի» երկարամյա աճիսասակից, դասնակներին, վիդակներին ու երթվածների արդեն 3-րդ ժողովածուի հեղինակ եւ մկարչուհի **Մարիետա Խաչատրյանի «Կյանքի կինոն»** հասորը «Վան Արյան» հրատարակչանից, 230 էջ ծավալով: Պասնվածներին ու երթվածների նորընծա ժողովածուի խմբագիրն է Վան Արյանը, ձեռավորողը՝ Կարինե Արզումանյանը, շաղիկի մկարչիչը՝ հեղինակը: Այս առթիվ շնորհակալում ենք մեր աճիսասակցուհուն եւ մարդուն ընթերցողների բազմություն:

Գայ Ղազանչյան. «Ռեզոնանս» ականատեսի արձագանքը

Ռեզոնանս-արձագանք արվեստագետի, բնորդի, դիտորդի ու ցուցադրության աճիսասանքների միջուկ: Տասնուններ, որոնք անցնելով շեսողական մկարդակ՝ փորձում են հաղորդակցվել դիտորդի հետ կերպարվեստի միջոցով: Խառնվածներ ու անհասներ, որոնք աղբյուր ու ստեղծագործում են մեր մեջ ու մեր կողմին: Դեմքեր, որոնց իրական խորությունը մենք շեսնում ենք միայն մկարչի սուր աչքի միջոցով:

Գայ Ղազանչյանի հեղինակած հիմնակարները վաղուց արդեն ծանոթ են արվեստասեր հանրությանը: Նրա հիմնակարները բնորդին մի քանի սարբեր շեսնում են մերկայացնում ու այդտեղ, բուն հիմնակարն այդ շեսերից միայն առաջինն է: Այս առումով Գայ Ղազանչյանի «Ռեզոնանս» ցուցադրությունը «Ականատեսի» կենդանի արձագանքն է: Եթե արվեստագետի «Ականատես»-ում այն մարդիկ են, որոնք երբեւէ աղբել են մերկայով, բայց այլեւս գոյություն չունեն, աղա «Ռեզոնանսի» մար-

դիկ մասն են, ովքեր լցված են «Ականատեսի» վերադարձ հույզերով ու աղբումներով եւ ովքեր փորձում են դրանք դիտորդին փոխանցել: Իրադասական, հաճախ աղոս ու հարուս գունային շեսերով այս հիմնակարները, որոնք մարդկային հոգեբանության ձգրիս արձագոյլ են, մերկայիս արվեստում թերեւս ժամանակակից հայ երիտասարդության լավագույն արձագոյում են: Այս հիմնակարները, բնորդի միջոցով ցույց են տալիս այն հավաքական մարդուն, որն իր հույսով լի հայացմն ուղղում է վաղ-

վա օրվան: Ով ընդվզելով անցյալի դարսության ու մերկայիս իրականության դեմ, կերտում է վաղվա՝ հաղթանակած իրականությունը: Ժամանակն է, որ թե՛ բնորդները, որոնք օգնել են արվեստաբանին հասնել այդ գիտակցությանը, թե՛ դիտորդը, որը բավականություն է սացել Գայ Ղազանչյանի «Ռեզոնանս» ցուցադրությունից, որսա այդ «Ռեզոնանսը»:

ՎԱԾՅԱ ՎԱՄԵՆՅԱՆ